

már nálunk is elterjedt s Németországban, Ausztriában, Oroszországban ezernyi számban fennálló szövetkezeti rendszer Franciaországban még eddig nem talált utánczásra.

Így képzeli megvalósítandónak a jeles francia közgazdasági író a jövő gazdasági reform-programját, kezdve alulról, a kisbirtok legjobban fenyegetett, legsürgösebb támogatásra szoruló gazdaközönségén.

* * *

Annales de l'école libre des sciences politiques. Neuvième année nr. 4. Juillet 1894.

E füzet tartalmából kiemeljük *D. Zolla* közleményét „a föld értékének és jövedelmének ingadozásáról Franciaországban a XVII. és XVIII. században“. A közgazdaság történetének tanulmányozói előtt nagyjelentőségű kérdéssel birkózott meg ebben a szerző, roppant anyagot halmozva össze e mindvégig documentarius és nagy apparatussal írt cikksorozatában, melynek alapjául a gazdasági termények ára ingadozásának három periodusát veszi fel a mult században, XIV. Lajos kora utolsó éveitől 1720-ig, azután innen 1750—60-ig s végre XV. Lajos uralkodása utolsó éveitől a forradalomig. Az első korszakot az élelmi cikkek aránylagos magas ára határozza meg, melyet a második időszakban jelentékeny csökkenés követ, hogy újra emelkedésnek adjon helyet. Ez ingadozások okát nem csupán a politikai eseményeknek, hanem főleg a népességi viszonyok hullámlásának tulajdonítja. Az 1760-iki emelkedő árak összefüggnek a népesség gyors növekedéséből eredő kereslet fokozódásával.

De még tartósabb hatása volt talán a nemes érczek vásárló ereje változásainak az árhullámlásokra, mert nem kell feledni, hogy a gabonaárak depressióját és 1760-tól kezdődő gyors emelkedését ugyanekkor Angliában is észlelték, daczára az 1689 óta engedélyezett szabad kivitelnek. S valóban Michel Chevalier is a gabonaárak és a föld hozadékának emelkedését a XVIII. század második felében a nemes érczek általános elértéktelenedéséből magyarázza ki. Ez pedig oly általános gazdasági jelenség, melyet egészen véletlen események, új bányák fölfedezései stb. idéztek elő, s mely semmivé, vagy legalább elégtelenné teszi Ricardo teoriáját a földjradékról.

Áttérve a mezei munkabérre, kimutatja Zolla azoknak

viszonyát az élelmi szerek drágulásához a mult század folyama alatt, s utal arra, hogy míg az élelmi szerek ára ma megnégyszereződött, a kenyér kivételével, addig a munkabér az előbbinek csak háromszorosát érte el. A mezei munkásnép, melynek munkabére a mult század alatt átlag egy frank volt napjára, a gabonatermékek ára emelkedéséből nemcsak hogy hasznot nem látott, de az helyzetét még rosszabbá tette. Igaz, hogy egy részök földbirtokkal is rendelkezvén, hasznot húzott a gabonaárak emelkedéséből. De nem mindegyiköknek volt földjük, s az ilyeneket mi sem kárpótolta munkabérök tényleges csökkenéseért. Így tehát az élet megdrágulásának egyenes következménye volt a munkabér reductiója s a munkásnép helyzetének rosszabbodása.

Fontos jelenségnek tartja Zolla a gazdaságtörténelem ezen tényét a javak elosztásának szempontjából. Világos — úgymond — hogy a föld hozadékának emelkedése és terményeinek drágulása 1750-től csak a földtulajdonosoknak és munkáltatóknak vált javára.

Tehát igaza volt Turgotnak, ki egy helyt így fejezte ki magát: „Az egyszerű munkásnak, kinek csak két keze és szorgalma van, nincs egyebe, mint a mit sikerül másoknak eladnia verejtékéből. Ezt többé-kevésbé drágán adja el, de ez a több-kevesebb nem egyedül tőle függ, hanem azon egyezségtől, melyet azzal köt, ki munkáját megfizeti. Ez, a mennyire lehet, olcsón fizeti meg; mivel sok munkás közt választhat, azt szereti jobban, ki olcsóbban dolgozik. A munkások tehát kénytelenek egymás tetszése szerint lenyomni béreiket. Mindennemű munkánál megtörténhetik, sőt meg is történik, hogy a munkás bére csak arra szorítkozik, a mi nélkülözhetlen önfentartására“.

Colonjon a társulási jog történetének rendszerét adja elő Franciaországban (De l'association), bevezetőleg különbséget téve oly társaságok közt, melyekhez önkéntelen, születésünknél vagy polgári törvényeknél fogva tartozunk, s olyanok közt, melyek csak facultativok, s melyekhez csak kifejezett akaratból csatlakozunk. Ez utóbbiak ismét erkölcsi jellegű, vagyis ideokratikus társulatok lehetnek (vallási, tudományos, filantropikus) és vagyoni czélokon alapulók.

Ezen fonállal kezében vezet végig az ancién regime és a forradalom intézményein, hogy a jelenkoron végezze.

A nem önként választott társulási formák közt felsorolja

a családot, a községet és a katolikus (?) vallást, a másodikat — azt hiszszük, tévesen — azon átalakulásból vezetve le, mely a XII. században az ember egyéni szabadságát és a városok szabad szervezkedését proclamálta, szabadság charták alapján, a földesúri önkény túlkapásai ellen, s kezdetben a királyi tekintély támogatásával. Mindamellett lentebb már elismeri, hogy a község tulajdonképen a törzsszervezetből fejlődik ki, s a családi közösségnek mintegy folytatása. Természetesen történelmileg ez két különböző dolog, a mennyiben a község állandólag a földhöz kötött s egymással rokoni, szomszédsági vagy érdekeltségi viszonyban álló családokat egyesített magában.

Érdekesen commentálja azonban, hogy a mult századbéli vidéki, sőt városi népességnek is mily tökéletlen fogalma lehetett az államról, midőn egyetemesebb műveltség nélkül, könnyű közlekedési eszközök híjában, alig bírhattak értesüléssel a politikai események felől, sőt nem is nagyon érdeklődhetek azok iránt, tekintve, hogy részvételök nélkül mentek végbe.

Részletesen megy végig aztán a katolikus egyház szervezetén, a káptalanok, congregatiók, egyetemek, collegiumok, a czéhek és ipartestületek jellemzésén, röviden érintve az ancien régime kereskedelmi társulatait, azoknak két külön formájában, a részvénytársaságokban és bizományi társaságokban. A forradalom az egyének polgári, politikai és ipari szabadságát biztosította. De ezen felszabadítás folytán izolálta is egyúttal a mindenható államban. Ez az oka, hogy a jelenkorban már erejét fokozó önkéntes társulások útján igyekszik elérni oly eredményeket, melyeket egyesek erőfeszítései el nem érhetnek.

Számszerű adatokban bővelkedő hosszabb tanulmányt ír e számban *Henri Brenier* is India ipari fejlődéséről, kimerítő adalékot szolgáltatva vele a kelet nagyiparának fejlődéséhez. *Pouzet* a directorium politikájáról értekezik, oknyomozó módon, annak időnkénti megújulását véve alapul; míg *Arnaud* a belga választási reform előzményeit adja elő. Részint a lefolyt választások, részint a nálunk is küszöbön álló parlamenti reform szempontjából felettébb időszerű cikkből kivonatoljuk a következőket.

Az 1893-iki választási törvény Belgiumban első módosította lényegesebben az 1831. február 7-iki alkotmányt, Európa legrégebbi alkotmányát. Az akkori nemzetgyűlés oly szabadelvűen

dolgozta ki a közszabadságokra és polgári jogokra vonatkozó alkotmányos elveket, hogy az 1893-iki revisionisták sem találtak változtatni valót sem a sajtószabadságon, sem a gyülekezési és társulási jogon. Összes törekvésük a politikai választói jog reformjára vonatkozott, mint természetes és elkerülhetlen következményére a belga nemzet politikai és erkölcsi fejlődésének. 1830 óta Belgium népessége csaknem megkétszereződött, a népesség anyagi helyzete megjavult a földművelés és ipar terén tapasztalt nagy előhaladás következtében. Magától értetődő, hogy 135.000-nyi száma a választóknak nem felelhetett többé meg egy 6 milliónyi nemzet úgy belső, mint külső szükségeinek. Ebből a 47. §. revisiója elutasíthatlan követelményként jelentkezett.

Ez a szakasza az alaptörvénynek a választói jogot mindkét törvényhozó testület tagjai választásánál 20 frt egyenes adó fizetésétől tette függővé. A választók számának elégtelensége s a census-rendszerből támadt visszaélések azonban feltartóztatlanul sürgősnek mutatták a reformot, s így történt, hogy a különböző rendszerek közt ingadozva, végre a „vote plural“ formájánál állapodott meg a közvélemény. E szerint jövőben minden 25 éves belga, ki legalább egy év óta lakik ugyanazon községben, választói jogot nyer. Ha pedig e sarkalatos föltételekkel az alkotmánytörvényben megállapított más föltételek is találkoznak, így a betöltött 35 év, meghatározott katasztrális értékű ingatlan birtoka, bizonyos jövedelem, vagy takarékpénztárban elhelyezett összeg kimutatása, akkor ez két szavazatot biztosít. Végre a felsőbb tanintézetek tárgyainak megfelelő, s akár egyetemen szerzett diplomával, akár az elfoglalt állás jellegével támogatott képesítés két pótszavazatot biztosít a belga állampolgároknak, megjegyezve, hogy a szavazati jog ezen cumulatíója három szavazatot meg nem haladhat.

Az új választási törvény a senatus tagjainak összeállítását is lényegesen érinti. Eddig a képviselői kamara s a senatus ugyanazon választó közönség bizalma alapján gyakorolta jogát. A senatus tagjainak nagyobb részét ezután is közvetlenül fogják választani az új 47. §. szerint összeírt listák alapján; de azonkívül a senatus az ország administratív területei szerint változó arányban a törvényhatóságok által közvetve választott bizonyos számú taggal is ki fog bővülni, kiknél semmi választói census nem kívántatik meg.

Midőn a választói reform kérdése ekként fölvetetett a két kamrában, a katolikus párt bírt többséggel, úgyde a revisionista mozgalom legbuzgóbb szóvivői a socialisták voltak. Mielőtt a katolikus többség engedett volna a Bernaert-ministerium óhajainak s a választási reform föl vételét elhatározta volna 1890-ben, előbb azt ismételten visszautasította. Maga a liberalis tábor is meg volt oszolva e kérdésben. A cabinet a kisebbségek arányos képviselétét akarta érvényre juttatni az alkotmányreformban, a mi azonban egészen más jelentőséggel bír, mint a választói jog kiterjesztése. Mindamellett nincs kétség benne, hogy e kérdéssel is mihamarább foglalkozniok kell a választó gyülekezeteknek, kibontogatva azt abból a határozatlan ködből, melybe eddig Féron és Helleputte formulájában burkolva voltak. Valódi orvoslása lesz ez azon állapotoknak, melyek az ország nemzeti egysége szempontjából tarthatatlanok. Mert Belgiumban a választások rendkívül változó nagyságú választókerületek szerint történnek, némelyik egy, másik 16 képviselőt választ. A katolikus irányzatok a flamand vidékeken, a szabadelvű eszmék a wallon vidékeken vannak túlsúlyban. A 47. §. módosítása most megtízszerezte a képviselők számát, s éppen azért — mondja Arnaud — nem minden aggodalom nélkül látjuk a küzdelmet ily viszonyok közt fejlődni tovább.

—n—r.

* * *

Vettük a következő czímű füzetet: „*Le mouvement social en Hongrie, par Jules Mandello. Extrait de la 'Revue Internationale de Sociologie'. 2-e Année. Nr. 3. Mars 1894. Paris. V. Giard et E. Brière 1894.*“

Az ismert közgazdasági író ebben azokat az újabb törvényhozási intézkedéseket ismerteti és bírálja, melyek Magyarországon az utóbbi években történtek úgy a mezőgazdasági, mint az ipari munkásviszonyok terén. Ehhez bevezetésül nagy vonásokban adja elő Magyarország népesedési és birtokstatisztikájának főbb eredményeit, a kiegyezési politika történetét, a pártok és nemzetiségek egymáshoz való viszonyát.

Magyarországon a társadalompolitikai reform nem haladt még annyira előre, mint akár Németországon, akár Ausztriában. Az 1884-iki ipartörvényben kifejezett munkásvédelem, a mennyi-